

EKONOMİK BÜYÜME İLE CARİ İŞLEMLER DENGESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: BRICS VE MINT (1992-2013)

THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC GROWTH AND CURRENT ACCOUNT BALANCE: THE BRICS AND MINT (1992-2013)

Öğr. Gör. Ömer YALÇINKAYA¹
Öğr. Gör. Fatma TEMELLİ²

ÖZET

Bilindiği üzere cari işlemler dengesi açıkları, geçen yüzyılda olduğu gibi küreselleşme kavramının hız kazandığı içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda da özellikle gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya oldukları en temel ekonomik sorunlardan birisi olarak öne çıkmakta ve giderek artan bir şekilde önemini korumaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomilerinin gelişimlerini sürdürülebilmek için ihtiyaç duydukları teknoloji, ara ve yatırım mallarını ithal etme gereksinimleri sürekli olarak artmasına karşılık, bu ülkelerin petrol ihraç eden ülkeler dışında, mevcut ihracat gelirleri ile ithalatlarını gerçekleştirmeleri mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla bu gibi ülkelerde, cari işlemler açıkları bir yandan ulusal ekonomileri önemli derecede sermaye çıkışı riskine maruz bırakarak ekonomik kırılganlığı artırırken, diğer yandan da sürdürülebilir ekonomik büyümenin en önemli kaynaklarından birisi haline gelmektedir. Bu bağlamda, son yıllarda özellikle Türkiye gibi hızla gelişme eğiliminde olan ülke ekonomilerinde, cari işlemler açığı vererek büyüyen ülke sayısının giderek arttığı, cari işlemler açıklarının ekonomik büyümenin en önemli kaynaklarından birisi haline geldiği ve bu açıkların da süreklilik kazandığı görülmektedir. Bu doğrultuda hazırlanan bu çalışmada, BRICS ve MINT gibi yükselen piyasa ekonomilerinde, ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi arasındaki ilişkilerin varlığı/nasıllığı ve bu ilişkilerin yönü, 1992-2013 dönemi için panel veri çerçevesinde ayrı ayrı incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda, hem BRICS hem de MINT ülkelerinde, ekonomik büyümenin kısa ve uzun dönemde cari işlemler dengesi üzerinde önemli derecede etkili olduğu, ekonomik büyüme hızı değiştiğinde cari işlemler dengesinin de ülkelere göre açık ya da fazla verecek şekilde değiştiği tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca, MINT ülkelerinde cari işlemler açığının BRICS ülkelerine kıyasla uzun vadede sürdürülebilir büyüme hızlarının istikrarlılığı üzerinde daha önemli bir sorun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: BRICS, MINT, Ekonomik Büyüme, Cari İşlemler Dengesi, Panel Veri Analizi.

Jel Kodları: B22, C33, F32, O40.

ABSTRACT

As it is known, current account deficit comes out as one of the most fundamental economic problems that especially growing countries face in the 21st century in which the concept globalization gains momentum as in the last century and it increasingly remains its importance. In this respect, it is impossible that the developing countries such as Turkey actualize their imports with their current export revenues, apart from oil-exporting countries, although their needs to import technology, intermediate and investment goods to sustain their development are steadily growing. Therefore, in such countries, current account deficits are enhancing economic vulnerability by exposure to the risk

¹ Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Doğubayazıt Ahmed-i Hani Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, omeryalcinkaya84@hotmail.com.

² Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Doğubayazıt Ahmed-i Hani Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, fatmatemelli@hotmail.com.

of significant capital outflows in one hand; they stands out as one of the most important sources of sustainable economic growth in the other hand. In this context, in recent years, especially in the economies of countries such as Turkey which tend to develop rapidly, it is seen that the number of the countries which grow by giving current account deficit is increasing progressively, current account deficits has become one of the most important sources of economic growth that gains permanence as well. In this study, which is prepared for the mentioned purposes, the presence/nature of the relationship between economic growth and current account deficit in the emerging market economies like MINT and BRICS countries and the direction of that relationship have been studied separately within the framework of panel data for the period 1992-2013. As a result of this study, it is determined that the economic growth has a significant effect in the short and long term on current account balance in both BRICS and MINT countries, while the economic growth rate changes, the balance also changes as being deficit or surplus related to the country. The study also it is concluded that the effect of current account deficit on the stability of sustainable growth rates is more important problem in the MINT countries compared to the BRICS countries in the long run.

Key Words: BRICS, MINT, Economic Growth, Current Account Balance, Panel Data Analysis.

Jel Codes: B22, C33, F32, O40.

1. GİRİŞ

Uluslararası bir yatırım bankası olan Goldman Sachs'ın yazarı Jim O'Neill tarafından hazırlanan ve 2001 yılında yayınlanan rapora atfen; Brezilya, Rusya, Çin ve Hindistan gibi dünyada en hızlı gelişen “yükselen piyasaları/ekonomileri” tanımlamak üzere kısaca bu ülkelerin baş harflerinden oluşan BRIC terimi kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihten itibaren kullanılagelen BRIC terimi, özünde hem bu dört ülkenin baş harflerini temsil etmekte, hem de İngilizcede tuğla anlamına gelen “BRICK” kelimesine gönderme yaparak günümüzde ortaya çıkan yeni bir ekonomik ve siyasal oluşumu tanımlamaktadır (ATAUM, 2011: 3-4).

Seçilmiş bazı temel ekonomik göstergeler, yüzölçümlerinin büyüklüğü ve nüfuslarının yapısı itibariyle benzer özellikler sergileyen bu dört BRIC ülkesi, özellikle son yıllarda yakalamış oldukları yüksek ve istikrarlı ekonomik büyüme ivmesiyle hem bu kapsamda değerlendirilen diğer gelişmekte olan ülkelere ayrılmakta hem de ilerleyen yıllarda G-7 ülkelerinin yakın ikamesi olarak görülmektedirler. Bu doğrultuda, toplam yüzölçümleri Dünya yüzölçümünün % 25'inden, toplam nüfusları ise Dünya nüfusunun % 40'ından daha fazlasını kapsamakta olan BRIC ülkelerinin, ekonomik göstergeler baz alınarak yapılan analizlerde, yakın gelecekte (2050 yılına kadar) geleneksel ekonomik lider olarak gösterilen G-7 grubunu geride bırakarak, küresel ekonomik gücün merkezine geçebilecekleri ve dünyanın ekonomik liderliğine BRIC ülkelerinin yerleşebileceği sıklıkla dile getirilmektedir (Frank ve Frank, 2010:46-54).

Diğer taraftan, son yıllarda BRIC ülkeleri dışında gelişmekte olan diğer bazı ülkelerin de uluslararası arenada “yükselen piyasalar” olarak lanse edildiği ve bu ülkelerin de BRIC'e dâhil edilmesi gerektiği düşüncesi ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Güney Afrika, Meksika, Endonezya, Türkiye, Güney Kore, Suudi Arabistan, Katar ve Kuveyt gibi ülkeler bu kapsamda değerlendirilen ülkeler olarak öne çıkmaktadırlar. Bu ülkelerden hangisi veya hangilerinin daha gelişen piyasalara sahip olduğu ve bu kapsamda değerlendirilip değerlendirilmemesi gerektiği düşüncesi, 2011 yılının Nisan ayında Güney Afrika'nın BRIC'e dâhil edilmesiyle birlikte an itibariyle sonuçlanmıştır. Böylelikle BRIC, Güney Afrika'nın (South Africa) “S” sini alarak BRICS'e dönüşmüş ve bu tarihten itibaren BRICS olarak kullanılagelmiştir (ATAUM, 2011: 3-4).

BRICS ülkelerinin, ayrı bir grup olarak değerlendirilmelerini gerektiren söz konusu bu ortak özellikleri genellikle; ucuz emek ve düşük üretim maliyetleri nedeniyle yüksek büyüme fırsatı yakalayabilmeleri, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekebilmeleri, döviz rezervlerini ve milli gelirlerini hızla artırabilmeleri şeklinde sıralanabilmektedir. Tüm bunlar ise BRICS ülkelerinin, bir yandan sürdürülebilir ve istikrarlı büyüme hızlarını yakalamalarına diğer yandan da dünyanın en yüksek gelirine sahip gelişmekte olan ülkeleri arasında sayılmalarına yol açmıştır. Bu durum, BRICS ülkelerinin diğer gelişmekte olan ülkelere ve G-7 ülkelerine kıyasla, 2008 küresel finans krizinden nispeten daha az etkilenmelerini de beraberinde getirmiş ve bu kapsamdaki diğer ülkelerden de önemli derecede ayrılmakta olduklarını göstermiştir. Buna karşılık, bu ülkelerin ekonomik büyümeye temel oluşturan sektörleri ve kaynakları birbirlerinden farklılıklar göstermektedir. Öyleki Çin'in büyümesinde ihracat ve işgücü, Hindistan'ın büyümesinde iç talep ve hizmetler, Brezilya'nın büyümesinde tarımsal ürün ve emtia ihracatı, Rusya'nın büyümesinde sahip olduğu enerji ve doğal kaynakların dünya piyasalarındaki fiyatlarının hızla artması, Güney Afrika'nın büyümesinde ise hammadde zenginliğine sahip olması yatmaktadır. Bu beş ülkenin gerek kendi bölgelerinde ve gerekse de dünyada çeşitli alanlarda öne çıkan ülkeler olmaları ise bu grubun önemini daha da artırmaktadır (Özsoylu ve Algan, 2011:1-3).

Bununla birlikte Jim O'Neill'in, BRICS terimini türetirken bu gruba dahil etmediği fakat bu kapsamda değerlendirdiği ülkelere Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye'yi, 2014 yılının başlangıcı itibarıyla "yükselen ekonomik devler" olarak nitelendirdiği ve İngilizcede nane anlamına gelen "MINT" kısaltması ile BRICS'e rakip yeni bir grup olarak tanımladığı görülmektedir. O'Neill'in, MINT ülkelerinin neden ayrı bir grup olarak değerlendirilmesi gerektiğini de genel olarak bu ülkelerin sahip oldukları şu ortak özelliklere dayandırarak açıkladığı görülmektedir.

MINT ülkelerinin tümünün an itibarıyla demografik açıdan oldukça genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahip olduklarını ve bu nüfus yapısının yakın gelecekte daha da artacak olması ile birlikte, bu ülkelerde ekonomik büyümenin sürdürülebilir kılınmasında eşsiz bir fırsatın ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Nitekim bu dört ülkede, son 20 yılda hem çalışma çağındaki nüfusun artması hem de bu aktif nüfusun artan oranda işgücüne katılmakta olduğunu altını çizerek bu durumun, Çin ve Rusya başta olmak üzere BRICS ülkelerinin ve diğer pek çok gelişmiş ülkenin sahip olmadıkları bir özellik olduğunu belirtmektedir. Bu ülkelerin bir diğer özelliğinin ise, avantajlı coğrafi konumlarının olduğunu; MINT ülkelerinin her birinin önemli geçiş noktalarında bulduklarını ve dünya ticaretinin yapısı değiştiğinde, bu dört ülkenin sahip oldukları coğrafi konumları nedeniyle daha da avantajlı bir sürece girebileceklerini ifade etmektedir. Diğer yandan, Türkiye dışında MINT ülkelerinin tamamının önemli derecede hammadde ürettiğine dikkat çeken O'Neil, refah açısından da (kişi başına düşen milli gelir) MINT ülkeleriyle, BRICS ülkeleri arasında benzer bir gruplaşmanın var olduğunu ve bu ülkelerin ekonomik olarak birbirlerine yakınsadıklarını belirtmektedir. Böylelikle O'Neil, BRICS ülkelerinin yanına MINT ülkelerini de ekleyerek, 2050 yılı beklentilerini güncelleyerek, bu tarihe kadar bu dokuz ülkenin diğer gelişmekte olan ülkeler arasından sıyrılarak, dünyanın en büyük ilk on üç ekonomisi arasında yer alabilecekleri çıkarımında bulunmaktadır (BBC, 2014).

Benzer bir şekilde son yıllarda, Türkiye Cumhuriyetinin 2023 siyasi vizyonu çerçevesinde, ihracatı 500 milyar dolara, GSYİH'yi 2 trilyon dolara ve kişi başına düşen milli geliri 25 bin dolar seviyesine çıkaracak ekonomik atılımları gerçekleştirerek, dünyanın en büyük on ekonomisi arasında yer alınması hedeflenmektedir (DPT, 2013: 28). Bu çerçevede, Türkiye'nin ekonomik olarak birbirini tamamlayan ve biri diğerini getirecek olan söz konusu 2023 yılı hedeflerine ve akabinde 2050 yılı beklentilerine, yakınsayabilmesi için

ilgili süre zarfında sürdürülebilir bir büyüme ivmesini yakalamasının gerekliliği kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye ekonomisinde sürdürülebilir bir büyüme hızının yakalanması için ise ekonominin sorun yaratmaksızın istikrarlı bir şekilde en az potansiyeli düzeyinde (% 4,5-5,5) uzun vadeli bir büyüme hızını yakalaması ve bu büyüme hızının da yüksek cari işlemler açığı pahasına olmadan sağlanması gerektiği ekonomi yazınında sürekli olarak dillendirilmektedir (Eğilmez, 2012).

Bu yönüyle Türkiye ekonomisinde büyümenin sürdürülebilir olup olmadığının, cari işlemler açığının sürdürülebilir olup olmaması ile doğrudan ilişkili olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkilerin ana kaynağını ise milli gelir seviyesinde meydana gelen artışların akabinde iç talep üzerinde meydana getirdiği artışlar oluşturmaktadır. İç talepte meydana gelen artışlar ise ithalatı arttırmakta, buna bağlı olarak dış ticaret dengesinde meydana gelen bozulmalar da cari işlemler açığının oluşmasına yol açmaktadır. Bu kapsamda, tarihsel süreç içerisinde Türkiye ekonomisinin, potansiyelinin üzerinde üst üste iki yıldan daha fazla bir büyüme gerçekleştirdiğinde cari işlemler açığı sorunu ile karşı karşıya kalmakta olduğu izlenmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye ekonomisinin dış borçlanmaya olan ihtiyacını artıran bu durum, dış borç bula namadığı dönemlerde ise büyüme hızlarının ortalama değerinin altına düşmesine, hatta negatif seyretmesine neden olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye ekonomisinde, yüksek büyüme performanslarının sürekli/istikrarlı kılınmasının önündeki en büyük engel olarak cari işlemler açığının öne çıkmakta olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, bu yönüyle Türkiye ekonomisi, uzun vadede borçlanabildiği sürece ekonomik büyümesini azamiye çıkarabilen bir ekonomi izlenimini vermektedir. Bu şekilde, potansiyeli düzeyinde sürdürülebilir ve istikrarlı bir büyüme temposu yakalamak yerine, riskleri göz ardı ederek büyümeye öncelik veren bir ülke görünümünde olması ise Türkiye ekonomisini büyümede çok önemli kesintiler yaşama zorundallığı ile karşı karşıya bırakmaktadır (Yaşar, 2013: 49-51).

Bu doğrultuda, Türkiye’de cari işlemler dengesine ilişkin veriler, büyüme hızlarındaki artışların cari işlemler açığını yükselttiğini, ekonominin daralma dönemlerinde ise ithalatla birlikte cari işlemler açığını azalttığını göstermektedir (Yükseler, 2011: 10). Nitekim Türkiye ekonomisinin, 1992-2013 döneminde özellikle 2002 yılından itibaren sergilediği ekonomik performans, ekonomik büyüme ile cari işlemler açığı ekseninde değerlendirildiğinde, ekonomik büyüme hızıyla cari işlemler açığının aynı yönde hareket ettiği, dolayısıyla daha yüksek büyüme hızlarının daha yüksek cari işlemler açığına neden olduğu/olacağı olgusu sürekli olarak tartışılmaktadır. Türkiye ekonomisinde cari işlemler açığını, büyüme hızının aynı yönlü bir devrevi değişkeni haline getiren bu durumun ortaya çıkmasında ise imalat sanayinin üretimde bulunabilmek için gereksinim duyduğu; enerji kaynakları ile türevleri, sermaye (yatırım) ve ara (hammadde ve malzeme) mallarının temininde büyük ölçüde ithalata bağımlı olunmasının önemli derecede etkili olduğu bilinmektedir.

Diğer yandan, enerji hammaddesi ithalinin; biri enerji hammaddesinin kendisi, diğeri ise enerji hammaddelerinin elektrik enerjisine dönüştürülebilmesi sürecinde kullanılan aksamın büyük ölçüde imalat sanayi kökenli ürünler olması ve bunların da ithalat kaynaklı olması, enerjide dışarıya bağımlılığın çift boyutlu olmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla enerji hammaddeleri ithal giderinden öte, bunu elektrik enerjisine dönüştürme kaynaklı imalat sanayi yetersizliği Türkiye ekonomisinde cari işlemler açığının önemli bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, Türkiye’de ekonominin hızlı büyüdüğü yıllarda gerek ara malı ve sabit sermaye yatırımlarına bağlı ithalat gerekse toplam enerji ithalatı

hızla artmakta, bu da cari işlemler açığının daha da yükselmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu şekilde, imalat sanayinin ithalata bağımlı yapısı tasfiye edilmedikçe, TCMB'nin 2002 yılından itibaren (2009 kriz yılı hariç) uygulamak zorunda kaldığı ithalatı teşvik eden aşırı değerli TL politikası ile sağlanan büyüme hızı, ya tabanda kalacak ya da sürekli dış açık verip dış borç biriktirme yolu ile daha yüksek bir büyüme hızı yakalanabilecektir (Kazgan, 2013: 10-22).

Benzer durum diğer gelişmekte olan ülke ekonomilerinde de gözlenmekte ve genelde dış talebe dayalı bir büyüme yapısının ağırlıklı olduğu ülkelerde, yüksek büyüme hızlarının cari işlemler açığına yol açması söz konusu olmamaktadır. Ancak, genelde yurtiçi talebe dayalı bir büyüme yapısını benimseyen Türkiye gibi ülkelerde büyüme hızlarındaki yükselişler, cari işlemler açığındaki artışları da beraberinde getirmektedir. Bu doğrultuda, 1992-2013 döneminde Türkiye'nin ekonomik büyüme ve cari işlemler açığı performansı incelendiğinde, Türkiye'de genellikle yurtiçi talebe dayalı büyüyen ülkelerin özelliklerinin hakim olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, 2006 yılı sonrasında ortalama büyüme hızı düşerken Cari İşlemler Açığı/GSYİH oranının yüksek seviyede kalması, Türkiye'nin bu ikinci gruptan da daha yüksek cari işlemler açığı vererek kısmen ayrılmaya başladığını göstermektedir (Yükseler, 2011: 10-11). Diğer taraftan, Cari İşlemler Açığı/ Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) oranının, ülkenin dış kaynağa olan ihtiyaç oranını diğer bir deyişle ülkenin yabancı sermayeye olan bağımlılığını göstermekte olduğu da genel olarak kabul edilmektedir. Bu oranın yükselmesi ülkenin yabancı sermayeye olan bağımlılığının daha da artmakta olduğunu ve ülkenin diğer ülkelerden kaynaklı olası krizlerden daha hızlı bir şekilde etkilenme olasılığının yükselmekte olduğunu göstermektedir (Yavuz ve Çiçek, 2006: 114). Bu nedenle, Türkiye'de bu iki makroekonomik değişken arasındaki ilişkinin, karar birimlerini cari işlemler açığı ile ekonomik büyüme arasında adeta tercih noktasına getirmiş olduğu ve politika yapıcılar tarafından 2011 yılından itibaren daha düşük bir cari işlemler açığı için daha düşük bir büyüme hedefinin tutturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Türkiye'de ekonomi idaresini, bu iki makroekonomik değişken arasında böyle bir politika izlemeye iten temel neden ise geçmişte cari işlemler dengesinde yaşanan her büyük açığın, yalnızca Türkiye'de değil diğer gelişmekte olan ülke ekonomilerinde de ekonomik krizle sonuçlanmış olmasıdır. Bununla birlikte, özellikle finansal liberalleşme sonrasında artan cari işlemler açıklarının daha da büyük miktarlarda sermaye girişiyle finanse edilmeye başlanması ve buna bağlı olarak ulusal paranın değer kazandığı bir sürecin ortaya çıkmasıdır. Bu şekilde bozulan dış ticaret dengesinin, bir süre sonra cari işlemler açığının daha da büyümesine yol açması ise ekonomide devalüasyon beklentisi içine girilmesi ile birlikte ani ve toplu sermaye çıkışına neden olmuştur. Bu doğrultuda, Türkiye ekonomisinde son dönemde artan cari işlemler açığının da benzer bir süreci takip ederek, ekonomik kırılganlığı artıracığı ve nihayetinde bu sürecin ekonomik bir krizle sonuçlanacağı yönündeki kaygıların dile getirilmesindedir (REF, 2007: 1).

Bu bağlamda, son yıllarda özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomilerinde cari işlemler açığı vererek büyüyen ülke sayısının giderek arttığı, cari işlemler açıklarının ekonomik büyümenin en önemli kaynaklarından birisi haline geldiği ve bu açıkların da süreklilik kazandığı ifade edilmektedir. Ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkiyi geliştirmekte olan ülke veya ülke grubu üzerinde araştıran ilgili literatür incelendiğinde ise ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkilerin genel olarak aynı sonuçlar paralelinde toplanmış olduğu görülmektedir. İlgili literatürde, söz konusu ülkelerde ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasında ters yönlü ve güçlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu diğer bir deyişle, ekonomik büyüme hızında meydana gelen artışların cari işlemler dengesinde açıklara yol açtığı genel olarak kabul edilmektedir. İlgili literatür incelemesinin ardından: Khan ve Knight, 1983; Debelle ve Faruqee, 1996;

Bagnai ve Manzochi, 1999; Milesi-Ferretti ve Razin, 1998; Calderon vd., 2000; Freund, 2000; Calderon vd., 2002; Kandil ve Greene, 2002; Parikh ve Stirbu, 2004; Hermann ve Jochem, 2005; Tari ve Kumcu, 2005; Erkiç, 2006; Erbaykal, 2007; Pacheco-Lopez ve Thirlwall, 2007; Bitzis vd., 2008; Peker ve Hotunluoğlu, 2009; Lebe vd., 2009; Telatar ve Terzi, 2009; Bayraktutan ve Demirtaş, 2011; Sekmen ve Çalışır, 2011; Yılmaz ve Akıncı, 2011 tarafından yapılan ve farklı ülkeleri kapsayan çalışmalarda genel olarak ekonomik büyüme ile cari işlemler açığı arasında aynı yönlü ve güçlü bir ilişkinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ekonomik büyümenin bir ülkede belli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmet miktarındaki artışı temsil ettiği düşünüldüğünde, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme ile cari işlemler açığı arasındaki bu ilişkiler büyük ölçüde üretim sürecinde yüksek miktarlarda ithal girdi kullanılmasından yani; ithalata dayalı bir büyüme politikası izlenmesinden ileri gelmektedir. Bu durum ihracatın ithalatı karşılama oranında azalmalara, böylece dış ticaret ve cari işlemler dengesinde bozulmalara diğer bir deyişle cari işlemler açığına yol açmaktadır (Telatar ve Terzi, 2009: 121-22). Bu nedenle, cari işlemler dengesinin alacağı pozisyon, ekonomik büyüme temposunun sürdürülebilir ve istikrarlı olması bakımından oldukça önemli olmaktadır. Tüm bunlar, hızla gelişmekte olan BRICS ve MINT gibi yükselen piyasa ekonomilerinde sürdürülebilir büyüme hızlarının istikrarlılık kazanmasında ve böylece 2050 yılı öngörülerinin realize edilebilmesinde, ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkilerin daha da yakın bir şekilde izlenmesini gerektirmektedir.³

Bu çerçevede çalışmada, Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasında var olan bu ilişkinin, BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) ve MINT (Meksika, Endonezya, Nijerya, Türkiye) gibi diğer yükselen piyasa ekonomilerinde nasıl olduğu, bu ülkelerin cari işlemler açığı mı yoksa cari işlemler fazlası mı vererek büyüdüklerinin ampirik olarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, girişi takiben ikinci bölümde, çalışmada kullanılan model ve veri seti tanıtılacaktır. Üçüncü bölümde, ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkiler, kurulan model çerçevesinde ilgili ülke grubu için ayrı ayrı incelenecek ve çalışma genel değerlendirmelerin yer alacağı dördüncü ve son bölümle birlikte tamamlanacaktır.

2. METODOLOJİ, MODEL VE VERİ SETİ

Bu çalışmada, BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) ve MINT (Meksika, Endonezya, Nijerya, Türkiye) gibi yükselen piyasa ekonomilerinde, ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkilerin varlığı/nasılığı ve bu ilişkilerin yönü 1992-2013 dönemi için panel veri çerçevesinde ayrı ayrı incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada kullanılan reel GSYİH verileri 2005 yılı fiyatları ile Dünya Bankası resmi web sitesinden, Cari İşlemler Dengesi (CİD) verileri ise IMF-WEO (World Economic Outlook) veri tabanından (milyar ABD doları) alınmış ve çalışmada EViews 8.0 paket programı kullanılmıştır. Çalışmada söz konusu değişkenler arasındaki ilişki farklı ülkelerin zaman serisi verilerinin kullanılmasından ötürü panel veri testleri ile incelenmiş, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki ve varsa kısa ve uzun dönemli nedensellik ilişkisinin yönü panel eş-bütünleşme ve panel nedensellik testleri yardımı ile belirlenmeye çalışılmıştır.

³ Bu kapsamda, BRICS ve MINT ülke grubunda ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkilerin daha somut bir şekilde ortaya konulabilmesi amacıyla reel GSYİH büyüme hızı ile Cari İşlemler Dengesinin/GSYİH oranının 1992-2013 dönemi için gelişim seyri Ek 1'de her iki ülke grubu için ayrı ayrı sunulmuştur.

Bireyler, firmalar, hanehalkları gibi karar birimlerine ait yatay kesit gözlemlerin, belli bir dönemde bir araya getirilmesi olarak tanımlanan Panel veri; söz konusu karar birimlerinin belli bir dönemdeki tekrarlanan gözlemlerinin birleştirilmesi ile oluşmaktadır. Panel veriler genellikle mikro karar birimlerinden toplanmasına rağmen daha sonraları endüstriler, bölgeler ve ülkeler üzerine yapılan çalışmalarda da kullanılmış ve oldukça faydalı olmuştur. Panel veri, sadece bir birimin diğer birime göre farkını ortaya koymakla kalmaz ayrıca aynı birimin aynı zamanlardaki farklılıklarını da ortaya çıkarabilmektedir (Verbeek, 2004: 341-42). Zaman boyutuna sahip yatay kesit veriler diğer bir deyişle panel veriler kullanılarak oluşturulan panel veri modelleri ile ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemine “Panel Veri Analizi” denilmektedir. Bu analize, genellikle yatay kesit birim sayısının (N) dönem sayısından (T) fazla (N>T) olduğu durumlarda başvurulmaktadır. Genel olarak Panel veri modeli;

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{kit} X_{kit} + u_{it} \quad i=1, \dots, N; \quad t=1, \dots, T \quad (1)$$

şeklinde yazılabilmektedir. Burada; Y: Bağımlı değişkeni, X_k : Bağımsız değişkenleri, α : Sabit parametreyi, β : Eğim parametrelerini, u: Hata terimini i: Alt indisi birimleri (birey, firma, şehir, bölge, ülke gibi) t: Alt indisi ise zamanı (gün, hafta, ay, yıl gibi) temsil etmektedir (Tatoğlu, 2012: 4). Bu çalışmada, ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkileri tahmin etmek için kurulan ekonometrik model aşağıdaki eşitlikte gösterilmektedir;

$$CİD_{it} = \alpha_{it} + \beta GSYİH_{it} + u_{it} \quad (2)$$

Ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkileri analiz etmek üzere yukarıda tanımlanan model, BRICS ve MINT ülkeleri için ayrı ayrı panel eş-bütünleşme ve panel nedensellik testleri ile dört aşamada incelenmiştir. İlk aşamada, değişkenlerin birim kök içerip içermedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Değişkenlerin aynı düzeyde durağan olduklarının belirlenmesinin ardından ikinci aşamada, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkileri incelemek amacıyla heterojen panel eş-bütünleşme testleri yapılmıştır. Üçüncü aşamada, Panel Eş-bütünleşme testleriyle saptanan eş-bütünleşme ilişkisinin katsayıları FMOLS yöntemi ile tahmin edilmiştir. Son aşamada ise eş-bütünleşik olan değişkenler arasındaki kısa dönemli nedensellik ilişkisini ve uzun dönemli ilişkiyi tespit etmek amacıyla Hata Düzeltme Modeli (VECM) kurulmuştur.

3. BULGULAR

3.1. Panel Birim Kök Testi Sonuçları ve Değerlendirilmesi

Bir zaman serisinin istatistiksel analizi yapılmadan önce, o seriyi oluşturan sürecin zaman içerisinde sabit olup olmadığına diğer bir deyişle serinin durağan olup olmadığına belirlenmesi gerekmektedir. Panel veri çalışmalarında da zaman serisi verilerinde olduğu gibi serilerin durağan olması önem taşımakta, durağan olmayan seriler ile analiz yapıldığında ise sahte regresyon olgusu ile karşılaşılabilen, diğer bir deyişle sapmalı t, F testi ve R^2 değerleri elde edilebilmektedir. Bu nedenle, Panel veri çalışmalarında güvenilir sonuçlar elde edebilmek için öncelikle serilerin durağan olup olmadıklarının tespit edilmesi gerekmektedir (Tatoğlu, 2013: 199).

Levin, Lin ve Chu (1992), Im, Pesaran, ve Shin (2003) ile Maddala ve Wu (1999) Panel veri çalışmalarında en çok kullanılan birim kök testleri olarak öne çıkmaktadırlar (Greene, 2011: 410). Bu çalışmada, BRICS ve MINT ülkeleri için ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkileri incelemek üzere kurulan modelde, değişkenler arasında ortaya çıkması muhtemel sahte bir ilişkiden kaçınmak için öncelikle serilerin

durağanlığı Panel veri çalışmalarında sıklıkla kullanılan yukarıdaki birim kök testleri ile incelenmiş ve sonuçları Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmiştir:

Tablo 1: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

BRICS			
GSYİH		Sabitli	Sabitli ve Trendli
Seviye	Levin, Lin & Chu	0.233 (0.59)	3.582 (0.99)
	Im, Pesaran & Shin	2.327 (0.99)	-0.451 (0.32)
	ADF- Fisher Ki-Kare	3.438 (0.96)	11.52 (0.32)
	PP- Fisher Ki-Kare	0.187 (1.00)	8.359 (0.59)
Birinci Fark	Levin, Lin & Chu	-1.655 (0.04)**	0.984 (0.83)
	Im, Pesaran & Shin	-1.976 (0.02)**	0.417 (0.66)
	ADF- Fisher Ki-Kare	19.09 (0.03)**	8.255 (0.60)
	PP- Fisher Ki-Kare	25.72 (0.00)*	14.130 (0.16)
CİD		Sabitli	Sabitli ve Trendli
Seviye	Levin, Lin & Chu	0.076 (0.53)	0.949 (0.83)
	Im, Pesaran & Shin	0.212 (0.58)	0.159 (0.56)
	ADF- Fisher Ki-Kare	8.149 (0.61)	10.40 (0.40)
	PP- Fisher Ki-Kare	4.555 (0.92)	5.120 (0.88)
Birinci Fark	Levin, Lin & Chu	-2.155 (0.01)**	-1.101 (0.13)
	Im, Pesaran & Shin	-3.703 (0.00)*	-2.276 (0.01)**
	ADF- Fisher Ki-Kare	33.52 (0.00)*	22.71 (0.01)**
	PP- Fisher Ki-Kare	34.78 (0.00)*	24.65 (0.00)*

Not: (*) ve (**) işaretleri değişkenlerin sırasıyla % 1 ve % 5 önem düzeyinde anlamlı olduklarını göstermektedir. Modelde, hatalar arasındaki otokorelasyon sorununu gideren uygun gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriterine göre seçilmiştir. LLC testinde Bartlett Kernel metodu kullanılmış ve Bandwidth genişliği Newey-West yöntemi ile belirlenmiştir. LLC ve IPS testi için parantez içindeki rakamlar ortalama t istatistiklerine ilişkin p (olasılık) değerleridir. ADF-Fisher ve PP-Fisher Ki-Kare testleri için parantez içindeki rakamlar ise ADF Fisher ve PP Fisher X^2 istatistiklerine ilişkin p (olasılık) değerleridir.

BRICS ülkelerinde ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkileri incelemek üzere kurulan modeldeki değişkenlerin, t istatistik ve olasılık değerlerinin verildiği Tablo 1 incelendiğinde; GSYİH ve CİD değişkenlerinin hem sabitli hem de sabitli ve trendli modellerde seviye düzeyinde [I(0)] durağan olmadıkları, değişkenlerin t istatistiklerinin olasılık değerlerinin 0.05’ten büyük olmasından anlaşılmaktadır. Bu nedenle serilerin birinci farklarının alınması yoluna gidilmiştir. Değişkenlerin birinci farkları alındığında [I(1)]; GSYİH değişkeninin sadece sabitli, CİD değişkeninin ise hem sabitli hem de sabitli ve trendli formlarda % 1 ve % 5 önem düzeyine göre durağanlaştığı, t istatistiklerinin olasılık değerlerinin 0.01 ve 0.05’ten küçük olmasından anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

MINT			
GSYİH		Sabitli	Sabitli ve Trendli
Seviye	Levin, Lin & Chu	2.157 (0.98)	-1.01645 (0.15)
	Im, Pesaran & Shin	4.156(1.00)	-0.27010 (0.39)
	ADF- Fisher Ki-Kare	0.270 (1.00)	9.04000 (0.34)
	PP- Fisher Ki-Kare	0.169 (1.00)	5.48296 (0.70)
Birinci Fark	Levin, Lin & Chu	-3.764 (0.00)*	-3.162 (0.00)*
	Im, Pesaran & Shin	-2.993 (0.00)*	-2.022 (0.02)**
	ADF- Fisher Ki-Kare	23.43 (0.00)*	16.62 (0.03)**
	PP- Fisher Ki-Kare	48.07 (0.00)*	38.73 (0.00)*
CİD		Sabitli	Sabitli ve Trendli
Seviye	Levin, Lin & Chu	0.551 (0.71)	0.774 (0.78)
	Im, Pesaran & Shin	-0.078 (0.47)	0.607 (0.73)
	ADF- Fisher Ki-Kare	9.967 (0.27)	7.564 (0.48)
	PP- Fisher Ki-Kare	8.159 (0.42)	6.710 (0.57)
Birinci Fark	Levin, Lin & Chu	-3.150 (0.00)*	-2.964 (0.00)*
	Im, Pesaran &Shin	-3.791 (0.00)*	--3.581 (0.00)*
	ADF- Fisher Ki-Kare	30.75 (0.00)*	28.31 (0.00)*
	PP- Fisher Ki-Kare	64.33 (0.00)*	81.64 (0.00)*

Not: Tablo 1'deki açıklamalara bakınız.

MINT ülkelerinde ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkileri incelemek üzere kurulan modeldeki değişkenlerin t istatistik ve olasılık değerlerinin verildiği Tablo 2 incelendiğinde; GSYİH ve CİD değişkenlerinin hem sabitli hem de sabitli ve trendli modellerde seviye düzeyinde [I(0)] durağan olmadıkları, değişkenlerin t istatistiklerinin olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük olmasından anlaşılmaktadır. Bu nedenle serilerin birinci farklarının alınması yoluna gidilmiştir. Değişkenlerin birinci farkları alındığında [I(1)]; her iki değişkenin de bütün testlerde % 1 ve % 5 önem düzeyine göre durağanlaştığı, t istatistiklerinin olasılık değerlerinin 0.01 ve 0.05'ten küçük olmasından anlaşılmaktadır.

Böylelikle, BRICS ve MINT ülkeleri için ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkileri incelemek üzere kurulan modelde, kullanılan değişkenler için yapılan tüm birim kök testlerinin aynı yönde sonuçlar verdiği ve değişkenlerin seviye düzeyinde durağan olmadıkları ancak birinci farkları alındığında durağanlaştıkları tespit edilmiştir. Bu nedenle, serilerin birinci fark değerleriyle yapılacak tahminlerin, sahte regresyon problemi içermeyeceği ve dolayısıyla çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde tüm değişkenlerin birinci farklarının kullanılmasının gerekliliği anlaşılmıştır.

3.1. Panel Eş-Bütünleşme Testi Sonuçları ve Değerlendirilmesi

Seviye düzeyinde durağan olmayan ancak farkları alınarak durağanlaştırılan serilerde bu fark alma işlemi, serilerinin geçmiş süreçte maruz kaldığı geçici şokların etkisini yok ettiği gibi aynı zamanda bu seriler arasında olması muhtemel uzun dönemli ilişkileri de ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle, durağanlaştırılmış veriler ile kurulan bir model, değişkenler arasındaki olması muhtemel uzun dönemli ilişkiyi de tam olarak yansıtamayabilir. Böyle bir durumda iktisadi değişkenlere ait seriler durağan olmasalar bile bu serilerin durağan bir kombinasyonu var olabilir ve varsa bu eş-bütünleşme analizi ile belirlenebilir. Bu durumdaki serilerin eş-bütünleşik olması, değişkenleri etkileyen kalıcı şoklar olması durumunda bile değişkenler arasında uzun dönemde bir denge ilişkisinin olduğunu belirtir (Tarı, 2010: 415). Bu çalışmada, değişkenler arasındaki eş-bütünleşme ilişkisi BRICS ve

MINT ülkeleri için Pedroni, Kao ve Johansen-Fisher Eş-Bütünleşme testleri yardımı ile ayrı ayrı incelenmiş ve sonuçları Tablo 3 ve Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 3: Pedroni, Kao ve Johansen-Fisher Panel Eş-Bütünleşme Test Sonuçları

BRICS				
Pedroni Panel Eş-Bütünleşme Testi				
Grup İçi İstatistikler		t-İstatistiği	Olasılık	
Panel v-İstatistik		3.112009	0.0009*	
Panel rho-İstatistik		-5.197369	0.0000*	
Panel PP-İstatistik		-5.130828	0.0000*	
Panel ADF-İstatistik		-1.982704	0.0237**	
Gruplararası İstatistikler		t-İstatistiği	Olasılık	
Grup rho-İstatistik		-2.296854	0.0108**	
Grup PP-İstatistik		-3.898746	0.0000*	
Grup ADF-İstatistik		-4.568664	0.0000*	
Kao Panel Eş-Bütünleşme Testi				
ADF		t-İstatistiği	Olasılık	
		-3.132700	0.0009*	
Johansen-Fisher Panel Eş-Bütünleşme Testi				
H₀ Hipotezi	Fisher İstatistiği (Trace Test)	Olasılık	Fisher İstatistiği (Max-Eigen Test)	Olasılık
Hiç Reel Kök Yok	52.24	0.0000*	37.10	0.0001*
En Az 1	38.34	0.0000*	38.34	0.0000*

Not: Gecikme uzunlukları Schwarz Bilgi Kriterine göre belirlenmiştir. Pedroni ve Kao Eş-bütünleşme Testlerinde Bartlett Kernel metodu kullanılmış ve Bandwidth genişliği Newey-West yöntemi ile belirlenmiştir. (*) ve (**) işaretleri sırasıyla test istatistiğinin % 1 ve % 5 önem düzeyine göre anlamlılığını temsil etmektedir.

Tablo 3’te BRICS ülkelerinde reel GSYİH’nin, Cari İşlemler Dengesi üzerindeki uzun dönemli etkisinin araştırıldığı, Pedroni Eş-Bütünleşme testi sonuçlarına göre; H₀ temel hipotezi (seriler arasında eş-bütünleşme yoktur) yedi test istatistiğinde de % 1 ve % 5 önem düzeyinde reddedilmiş ve H₁ alternatif hipotezi (seriler arasında eş-bütünleşme vardır) kabul edilmiştir. Pedroni Eş-Bütünleşme testinden sonra değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki Kao Eş-Bütünleşme testi ile de incelenmiştir. Kao Eş-Bütünleşme testi sonucunda oluşan ADF istatistik değeri olasılığının 0.01’den küçük olması, % 1 önem düzeyine göre H₀ temel hipotezinin (seriler arasında eş-bütünleşme yoktur) reddedilmesi ve H₁ alternatif hipotezinin (seriler arasında eş-bütünleşme vardır) kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Çalışmada en son kullanılan Johansen-Fisher Panel Eş-Bütünleşme testinde ise İz (Trace) ve Maksimum Özdeğer (Max-Eigen) testlerinden oluşturulan Fisher İstatistikleri kullanılarak modeldeki değişkenler arasındaki eş-bütünleşme ilişkisi araştırılmaktadır. Johansen-Fisher Eş-Bütünleşme test sonuçlarına göre, H₀ temel hipotezi (seriler arasında eş-bütünleşme yoktur) İz ve Maksimum Özdeğer Fisher test istatistiklerinin olasılık değerleri % 1 önem düzeyinde anlamlı oldukları için reddedilmiş ve dolayısıyla H₁ alternatif hipotezi (seriler arasında eş-bütünleşme vardır) kabul edilmiştir. Pedroni, Kao ve Johansen-Fisher Eş-Bütünleşme test sonuçları BRICS ülkeleri için genel olarak değerlendirildiğinde; modelde kullanılan değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin olduğu, diğer bir deyişle kısa dönemde ortaya çıkan bir şokun etkisinin uzun dönemde yok olacağı açık bir şekilde görülmektedir.

Tablo 4: Pedroni, Kao ve Johansen-Fisher Panel Eş-Bütünleşme Test Sonuçları

MINT				
Pedroni Panel Eş-Bütünleşme Testi				
Grup İçi İstatistikler		t-İstatistiği	Olasılık	
Panel v-İstatistik		-0.024423	0.5097	
Panel rho-İstatistik		-5.188495	0.0000*	
Panel PP-İstatistik		-7.075300	0.0000*	
Panel ADF-İstatistik		-3.424769	0.0003*	
Gruplararası İstatistikler		t-İstatistiği	Olasılık	
Grup rho-İstatistik		-4.044160	0.0000*	
Grup PP-İstatistik		-8.555624	0.0000*	
Grup ADF-İstatistik		-2.901773	0.0019*	
Kao Panel Eş-Bütünleşme Testi				
ADF		t-İstatistiği	Olasılık	
		-2.986359	0.0014*	
Johansen-Fisher Panel Eş-Bütünleşme Testi				
H ₀ Hipotezi	Fisher İstatistiği (Trace Test)	Olasılık	Fisher İstatistiği (Max-Eigen Test)	Olasılık
Hiç Reel Kök Yok	46.13	0.0000*	29.43	0.0003*
En Az 1	38.30	0.0000*	38.30	0.0000*

Not: Gecikme uzunlukları Schwarz Bilgi Kriterine göre belirlenmiştir. Pedroni ve Kao Eş-bütünleşme Testlerinde Bartlett Kernel metodu kullanılmış ve Bandwidth genişliği Newey-West yöntemi ile belirlenmiştir. (*) işareti test istatistiğinin % 1 önem düzeyine göre anlamlılığını temsil etmektedir.

Tablo 4'te MINT ülkelerinde reel GSYİH'nin Cari İşlemler Dengesi üzerindeki uzun dönemli etkisinin araştırıldığı Model'e ilişkin Pedroni Eş-Bütünleşme testi sonuçlarına göre; H₀ temel hipotezi (seriler arasında eş-bütünleşme yoktur) yedi test istatistiğinin altısında % 1 önem düzeyinde reddedilmiş ve H₁ alternatif hipotezi (seriler arasında eş-bütünleşme vardır) kabul edilmiştir. Pedroni Eş-Bütünleşme testinden sonra değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki Kao ve Johansen-Fisher Eş-Bütünleşme testi ile de incelenmiştir. Kao Eş-Bütünleşme testi sonucunda oluşan ADF istatistik değeri olasılığının 0.01'den küçük olması, % 1 önem düzeyine göre H₀ hipotezinin (seriler arasında eş-bütünleşme yoktur) reddedilmesi ve H₁ alternatif hipotezinin (seriler arasında eş-bütünleşme vardır) kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Çalışmada en son kullanılan Johansen-Fisher Eş-Bütünleşme testi sonuçlarına göre ise, H₀ hipotezi (seriler arasında eş-bütünleşme yoktur) test istatistiklerinin olasılık değerleri % 1 önem düzeyinde anlamlı oldukları için reddedilmiş ve dolayısıyla H₁ alternatif hipotez (seriler arasında eş-bütünleşme vardır) kabul edilmiştir. Pedroni, Kao ve Johansen-Fisher Eş-Bütünleşme test sonuçları MINT ülkeleri için genel olarak değerlendirildiğinde, modelde kullanılan değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin olduğu diğer bir deyişle kısa dönemde ortaya çıkan bir şokun etkisinin uzun dönemde yok olacağı açık bir şekilde görülmektedir.

Bu bağlamda, çalışmada kurulan model için Pedroni, Kao ve Johansen Fisher Panel Eş-Bütünleşme test sonuçları bir bütün olarak düşünüldüğünde, uzun dönemde BRICS ve MINT ülkelerinde, ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasında güçlü bir eş-bütünleşme ilişkisinin, diğer bir deyişle birlikte hareketin söz konusu olduğu ve değişkenlerin uzun dönemde benzer trendleri takip etme eğiliminde oldukları rahatlıkla söylenebilmektedir.

3.3. Panel FMOLS ile Eş-Bütünleşme Katsayılarının Tahmini ve Değerlendirilmesi

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki eş-bütünleşme testleri ile belirlendikten sonra bağımsız değişkenlere ait uzun dönem katsayılarının nasıl tahmin edileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Katsayıların belirlenmesinde geleneksel yöntemlerle tahmin, bağımsız değişken(ler) ile hata terimi arasındaki içsellik ve otokorelasyon nedeniyle yanlış olmakta, bu nedenle panel veri literatüründe panel veri eş-bütünleşme vektörünün tahmin edilmesini sağlayan çeşitli yöntemler önerilmektedir. Bu yöntemlerden biri de bu ilişkinin nihai sapmasız katsayıları tahmin etmek üzere, tahmin edicilerinin beklentiler çerçevesindeki tutarlılığını test etmek amacıyla Pedroni (2000) tarafından geliştirilen FMOLS (Full Modified Ordinary Least Square) yöntemi olarak bilinmektedir (Nazlıoğlu, 2010: 97). FMOLS yöntemi, standart sabit etkili tahmincilerdeki OLS (Ordinary Least Squares) otokorelasyon ve değişen varyans gibi sorunlardan kaynaklanan sapmaları düzelterek sapmasız ve tutarlı sonuçların elde edilmesine imkan veren bir yöntem olarak öne çıkmaktadır (Kök ve diğ., 2010: 8).

Bireysel kesitler arasında önemli ölçüde heterojenliğe izin veren FMOLS yöntemi, sabit terim, hata terimi ve bağımsız değişkenlerin farkları arasındaki olası korelasyonun varlığını da hesaba katmaktadır. Bu yöntemde parametrik olmayan uyarılma, içselliği ve otokorelasyonu düzeltmek için bağımlı değişkene yapılmakta ve tahmin edilen uzun dönem parametreler uyarlanmış bağımlı değişkenin bağımsız değişkenler üzerine regrese edilmesi ile elde edilmektedir. Burada ortalama grup FMOLS uzun dönem katsayıları, grup tahminlerinin ortalamalarının alınmasıyla elde edilmekte ve bunlara karşılık gelen t istatistikleri de asimptotik olarak standart bir normal dağılıma yakınsamaktadırlar (Kök ve Şimşek, 2006: 7-8). Pedroni (2000) tarafından geliştirilen grup ortalama panel FMOLS yöntemi aşağıdaki panel regresyon modeline dayanmaktadır;

$$y_{it} = \alpha_{it} + \beta x_{it} + u_{it} \quad (3)$$

$$x_{it} = x_{it-1} + e_{it} \quad (4)$$

Bu denklemde; y_{it} bağımlı değişkeni, x_{it} bağımsız değişkenleri ve α_i sabit etkileri göstermekte ve paneli oluşturan kesitler arasında bağımlılığın olmadığı varsayılmaktadır. Eşitlik (3)'de hata terimleri durağan bir süreç olması nedeniyle, y_{it} birinci dereceden bütünleşikse y_{it} ve x_{it} arasında uzun dönemde eş-bütünleşme ilişkisi söz konusu olmaktadır. Böylece, β tahmin edilmesi gereken uzun dönem eş-bütünleşme vektörünü göstermektedir. Panel FMOLS tahmincisinde panel için eş-bütünleşme vektörü elde edilirken ilk olarak eşitlik 3'teki model her bir yatay kesit için FMOLS tahmincisi kullanılarak tahmin edilmektedir. Burada Pedroni (2000) tarafından her bir yatay kesit için uzun dönem varyans-kovaryans matrisi elde edilirken, değişen varyans problemi altında tutarlı olan Newey-West tahmincisinin kullanılması önerilmektedir. İkinci olarak ise her bir yatay kesite ait FMOLS tahmininden elde edilen eş-bütünleşme katsayılarının ortalaması alınmakta ve böylece panel için eş-bütünleşme vektörü hesaplanmaktadır (Pedroni, 2001: Akt: Nazlıoğlu, 2010: 98-99). Bu çalışmada, BRICS ve MINT ülkeleri için ayrı ayrı tahmin edilen Panel FMOLS sonuçları Tablo 5 ve Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 5: Panel FMOLS Sonuçları

BRICS		
Ülkeler	Katsayı	t-İstatistiği
Panel Geneli	-1.52*	-2.82
Brezilya	-3.50**	-2.45
Rusya	3.54**	2.87
Hindistan	-3.74**	-2.70
Çin	6.69*	3.04
Güney Afrika	-4.73**	-2.79

Not: (*) ve (**) işaretleri test istatistiğinin sırasıyla % 1 ve % 5 önem düzeyine göre anlamlılığını temsil etmektedir.

Panel FMOLS test sonuçları BRICS ülkeleri için Panel bazında değerlendirildiğinde, Cari İşlemler Dengesinin işaretinin beklendiği gibi negatif ve istatistiksel olarak % 1 önem düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durum, uzun dönemde reel GSYİH’de meydana gelen bir artışın, Cari İşlemler Dengesini panel genelinde negatif bir şekilde etkilediği anlamına gelmektedir. Panel genelinde reel GSYİH’nin katsayısı -1.52 olarak hesaplanmıştır. Diğer bir deyişle, söz konusu ülkelerde reel GSYİH’de meydana gelen 1 birimlik (dolarlık) bir artış, Cari İşlemler Dengesi üzerinde uzun dönemde yaklaşık olarak 1.52 birimlik bir azalış meydana getirerek cari işlemler açığına yol açmaktadır. BRICS kapsamındaki ülkelerde reel GSYİH’de meydana gelen artışların, Cari İşlemler Dengesi üzerindeki etkisine ilişkin Panel FMOLS test sonuçları ülke bazında değerlendirildiğinde ise, bu etkilerin ülkelere göre farklılıklar gösterdiği görülmektedir.

Çin ve Rusya’da, katsayıların beklendiği gibi pozitif ve istatistiki olarak sırasıyla % 1 ve % 5 önem düzeyinde anlamlı oldukları görülmektedir. Diğer bir deyişle, bu ülkelerde reel GSYİH’de meydana gelen bir artış, Cari İşlemler Dengesi üzerinde olumlu bir etki yaratmakta ve bu ülkelerin cari işlemler fazlası vererek büyümelerini sağlamaktadır. Bu sonuçlar, bir yandan Çin ve Rusya’nın cari işlemler fazlası vererek büyüdüklerini diğer yandan da bu ülkelerin genellikle gelişmiş ülkelerde olduğu gibi dış talebe dayalı bir büyüme yapısına sahip olduklarını göstermektedir. Katsayısı negatif olan yani cari işlemler açığı vererek büyüyen diğer BRICS ülkelerinde, reel GSYİH’deki 1 birimlik (dolarlık) bir artışın, cari işlemler açığı üzerindeki etkisinin büyüklüğünün ise sırasıyla; Güney Afrika, Hindistan ve Brezilya şeklinde olduğu ve istatistiki olarak % 5 önem düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Panel FMOLS Sonuçları

MINT		
Ülkeler	Katsayı	t-İstatistiği
Panel Geneli	-3.06*	-6.94
Meksika	-2.31*	-6.34
Endonezya	-2.69**	-2.18
Nijerya	6.17***	1.82
Türkiye	-5.04*	-6.42

Not: (*), (**) ve (***) işaretleri sırasıyla test istatistiğinin % 1, % 5 ve % 10 önem düzeyine göre anlamlılığını temsil etmektedir.

Panel FMOLS test sonuçları MINT ülkeleri için Panel bazında değerlendirildiğinde, Cari İşlemler Dengesinin işaretinin beklendiği gibi negatif olarak daha büyük ve istatistiksel olarak % 1 önem düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durum, uzun dönemde reel GSYİH’de meydana gelen bir artışın, Cari İşlemler Dengesini panel genelinde negatif bir şekilde etkilediği anlamına gelmektedir. Panel genelinde reel GSYİH’nin katsayısı -3.06 olarak hesaplanmıştır. Diğer bir deyişle söz konusu ülkelerde, reel GSYİH’de meydana gelen 1 birimlik (dolarlık) bir artış, Cari İşlemler Dengesi üzerinde uzun dönemde yaklaşık olarak 3.06 birimlik bir azalış meydana getirerek cari işlemler açığına yol açmaktadır. Reel GSYİH’nin, Cari İşlemler Dengesi üzerindeki etkisine ilişkin Panel FMOLS test sonuçları ülke bazında değerlendirildiğinde ise bu etkilerin ülkelere göre farklılıklar gösterdiği görülmektedir.

MINT ülkeleri içerisinde sadece Nijerya’da, reel GSYİH katsayısının pozitif olduğu ve istatistiki olarak % 10 önem düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, Nijerya’da reel GSYİH’de meydana gelen bir artış Cari İşlemler Dengesi üzerinde olumlu bir etki yaratarak, bu ülkenin cari işlemler fazlası vermesini sağlamaktadır. Katsayısı beklendiği gibi negatif olan ve cari işlemler açığı vererek büyüyen diğer MINT ülkelerinde reel GSYİH’deki 1 birimlik (dolarlık) bir artışın cari işlemler açığı üzerindeki etkisinin büyüklüğünün ise sırasıyla Türkiye, Endonezya ve Meksika şeklinde olduğu ve istatistiki olarak % 1 ve % 5 önem düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 5 ve Tablo 6’daki Panel FMOLS sonuçları BRICS ve MINT ülkeleri için Panel genelinde karşılaştırıldığında, her iki ülke grubunun da cari işlemler açığı vererek büyüdükleri anlaşılmaktadır. Ancak, ekonomik büyümede meydana gelen bir artışın cari işlemler dengesi üzerinde yol açtığı olumsuz etkinin BRICS ülkelerine kıyasla, MINT ülkelerinde yaklaşık olarak iki kat daha fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, ekonomik büyümede meydana gelen bir artışın, cari işlemler açığı yaratarak ekonomik kırılganlığı artırma ve böylece bu ülkelerde son yıllarda yakalanan sürdürülebilir büyüme hızlarını uzun vadede sekteye uğratma olasılığının beklendiği gibi MINT ülkelerinde daha fazla olduğunu göstermesi açısından oldukça önemli olmaktadır.

Diğer taraftan, MINT ülkeleri içerisinde yalnızca Nijerya’nın, BRICS ülkeleri içerisinde ise sadece Rusya ve Çin’in cari işlemler fazlası vererek büyüdükleri, bu karşılık diğer ülkelerin farklı boyutlarda cari işlemler açığı vererek büyüdükleri görülmektedir. Ekonomik büyümenin, cari işlemler açığını artırıcı etkisinin büyüklüğü ise MINT ülkeleri içerisinde en fazla Türkiye’de, BRICS ülkeleri içerisinde ise en fazla Güney Afrika’da olduğu ve bu iki ülkenin kendi grupları içerisinde önemli derece ayrılmakta oldukları görülmektedir. Diğer bir deyişle, bu iki ülke söz konusu değişkenler arasındaki ilişki itibariyle ilgili ülke grupları içerisindeki en kırılgan ekonomik yapıya sahip iki ülke olarak öne çıkmaktadırlar. Dolayısıyla bu sonuçlar, BRICS ve MINT ülkeleri içerisinde kısa vadede cari işlemler açığının sürdürülebilir büyüme hızlarının istikrarlılığı üzerinde Güney Afrika ve Türkiye’deki kadar önemli bir sorun yaratmadığını/yaratmayacağını ifade etmesi açısından son derece önemli olmaktadır.

3.4. Hata Düzeltme Modeli (VECM) Bulguları ve Değerlendirilmesi

Eş-bütünleşme ilişkisi ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Eğer bir değişken eş-bütünleşik ise hata düzeltme modeli (VECM) ile bu ilişkinin yönü tespit edilebilmektedir. Modelimizde, değişkenlerin uzun dönemde eş-bütünleşik olduğuna karar verildikten sonra aralarındaki kısa dönemli nedensellik ilişkisi ve uzun dönemli ilişki Hata Düzeltme Modeli (VECM) ile incelenmiştir. Çalışmada kullanılan model çerçevesinde Hata Düzeltme Modeli aşağıdaki gibi formüle edilebilir;

$$\Delta CİD_{it} = b_{1i} + \sum_{p=1}^k b_{11ip} \Delta CİD_{it-p} + \sum_{p=1}^k b_{12ip} \Delta GSYİH_{it-p} + \Phi_{1i} \varepsilon_{it-1} + u_{1it} \quad (5)$$

$$\Delta GSYİH_{it} = b_{2i} + \sum_{p=1}^k b_{21ip} \Delta GSYİH_{it-p} + \sum_{p=1}^k b_{22ip} \Delta CİD_{it-p} + \Phi_{2i} \varepsilon_{it-1} + u_{2it} \quad (6)$$

Bu tanımlama, değişkenler arasındaki hem kısa hem de uzun dönemli ilişkiyi vermektedir. Modeldeki k en uygun gecikme uzunluğunu, (ε_{it-1}) FMOLS yöntemi ile kurulan modellerin hata terimlerini temsil etmektedir. Modelde uzun dönemli ilişki hata düzeltme katsayısının (ECT- Φ) test istatistiğinin anlamlılığının araştırılması ile test edilmekte ve modele dahil edilen bir gecikmeli hata teriminin (ε_{it-1}) katsayısının negatif ve olasılık değerinin % 1, % 5 ve % 10 önem düzeyinde anlamlı olması, değişkenler arasında arazi bir şokun etkisinin uzun dönemde düzeleceği ve değişkenlerin birlikte yürüyüşlerinin tekrar dengeye geleceği anlamına gelmektedir. Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişki ise Wald testi ile araştırılan bağımsız değişken ve gecikmeli değerlerinin tümünün katsayılarının sıfıra eşit olduğunu belirten H_0 temel hipotezine karşılık araştırılan bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinden en az birinin sıfırdan farklı olduğu belirten H_1 alternatif hipotezi ile belirlenmektedir. Bu kapsamda, Ki-kare ve F- İstatistiği katsayı olasılık değerlerinin % 1, % 5 ve % 10 önem düzeyinde anlamlı olması diğer bir deyişle, H_0 hipotezinin reddedilmesi ve H_1 hipotezinin kabul edilmesi araştırılan bağımsız değişkenden bağımlı değişkene doğru kısa dönemli bir nedensellik ilişkisinin olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Tarı, 2010:435-36). Bu çalışmada da değişkenler arasındaki kısa dönemli nedensellik ilişkisi ve uzun dönemli ilişki Hata Düzeltme Modeli yardımı (VECM) ile incelenmiş sonuçları Tablo 7 ve Tablo 8’de verilmiştir:

Tablo 7: Hata Düzeltme Modeli (VECM) Sonuçları

BRICS			
Kısa Dönemli Panel Nedensellik			
		$\Delta GSYİH$	$\Delta CİD$
$\Delta CİD$	Ki-Kare	15.30757 (0.0005)*	
	F- İstatistiği	7.653784 (0.0009)*	
$\Delta GSYİH$	Ki-Kare		19.96584 (0.0002)*
	F- İstatistiği		6.655280 (0.0004)*
Uzun Dönemli Denge Durumu			
	Hata Terimi (ECT)	$\Delta GSYİH$	
$\Delta CİD$	Katsayı	0.127493	
	t- İstatistiği	1.816159 (0.0732)***	
		$\Delta CİD$	
$\Delta GSYİH$	Katsayı	329556.1	
	t- İstatistiği	2.249195 (0.0273)**	

Not: (*), (**) ve (***) işaretleri sırasıyla test istatistiğinin % 1, % 5 ve % 10 önem düzeyine göre anlamlılığını temsil etmektedir. Uygun gecikme uzunluğu Schwarz Bilgi Kriterine göre seçilmiştir. Parantez içindeki rakamlar ilgili testler için olasılık (p) değerleridir.

BRICS ülkeleri için Tablo 7’deki sonuçlar incelendiğinde; bir numaralı model kurulurken CİD’nin gecikmeli değerleri ile GSYİH değişkeninin gecikmeli değerleri ve FMOLS yöntemi yardımı ile oluşturulan hata terimi serisinin bir gecikmeli değerleri bağımsız değişken olarak modele dahil edilmiştir. Model kurulduktan sonra, Wald Testi yardımı ile GSYİH değişkeninin gecikmeli değerlerinin tamamının birden sıfıra eşit olduğunu (GSYİH.

$\Delta CİD_1 = GSYİH_2 = 0$) belirten H_0 temel hipotezine karşılık, gecikmeli değerlerden en az birinin sifıra eşit olmadığını ifade eden H_1 alternatif hipotezi test edilmiştir. Bu hipotezler için kullanılan, F-istatistiği ve Ki-kare istatistiğinin olasılık değeri 0.01'den küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiş ve alternatifi H_1 kabul edilmiştir. Bu durum, kısa dönemde GSYİH değişkeninin CİD değişkeni üzerinde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilmekte, diğer bir deyişle kısa dönemde GSYİH değişkeninden CİD değişkenine doğru işleyen bir nedensellik ilişkisi olduğu anlamına gelmektedir. Diğer taraftan aynı modelde FMOLS ile oluşturulan hata terimi serisinin (ECT) katsayısının, -1 ile 0 aralığında yer alması ve istatistikî olarak % 10 önem düzeyinde anlamlı olması, değişkenler arasında oluşacak kısa dönemli bir şokun etkisinin uzun dönemde düzeleceğini ve değişkenlerin uzun dönemde birlikte yürüyüşlerinin tekrar dengeye geleceğini ifade etmektedir.

Benzer şekilde, GSYİH değişkenin bağımlı değişken olduğu ikinci durumda ise Wald Testi yardımı ile CİD değişkeninin gecikmeli değerlerinin tamamının birden sifıra eşit olduğunu belirten ($CİD_1 = CİD_2 = 0$) H_0 hipotezine karşılık, gecikmeli değerlerden en az birinin sifıra eşit olmadığını ifade eden H_1 alternatif hipotezi test edilmiştir. Bu hipotezler için kullanılan F-istatistiği ve Ki-kare istatistiğinin olasılık değeri 0.01'den küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiş ve alternatifi H_1 kabul edilmiştir. Bu durum kısa dönemde, CİD değişkenindeki bir değişimin GSYİH değişkeni üzerinde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilmekte, diğer bir deyişle kısa dönemde CİD değişkeninden GSYİH değişkenine doğru işleyen bir nedensellik ilişkisinin olduğu anlamına gelmektedir. Diğer taraftan aynı modelde FMOLS ile oluşturulan hata terimi serisinin (ECT) katsayısının, -1 ile 0 aralığında yer almadığı ve bu nedenle değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Hata Düzeltme Modeli, BRICS ülkeleri için hem CİD'nin hem de GSYİH'nin ayrı ayrı bağımlı değişken oldukları iki durum açısından bir bütün olarak incelendiğinde; değişkenlerin uzun dönemde dengede olduğu, kısa dönemde ise değişkenler arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 8: Hata Düzeltme Modeli (VECM) Sonuçları

MINT			
Kısa Dönemli Panel Nedensellik			
		$\Delta GSYİH$	$\Delta CİD$
$\Delta CİD$	Ki-Kare	9.207938 (0.0100)**	
	F- İstatistiği	4.603969 (0.0134)**	
$\Delta GSYİH$	Ki-Kare		35.84288 (0.0000)*
	F- İstatistiği		11.94763 (0.0000)*
Uzun Dönemli Denge Durumu			
	Hata Terimi (ECT)	$\Delta GSYİH$	
$\Delta CİD$	Katsayı	-0.226658	
	t- İstatistiği	-2.231439 (0.0293)**	
		$\Delta CİD$	
$\Delta GSYİH$	Katsayı	44191.04	
	t- İstatistiği	302114.2 (0.0000)*	

Not: (*) ve (**) İşaretleri Sırasıyla Test İstatistiğinin % 1 ve % 5 Önem Düzeyine Göre Anlamlılığını Temsil Etmektedir. Uygun gecikme uzunluğu Schwarz bilgi kriterine göre seçilmiştir. Parantez içindeki rakamlar ilgili testler için olasılık (p) değerleridir.

Tablo 8'deki VECM sonuçları MINT ülkeleri açısından incelendiğinde; bir numaralı model kurulurken CİD'nin gecikmeli değerleri ile GSYİH değişkeninin gecikmeli değerleri ve FMOLS yöntemi yardımı ile oluşturulan hata terimi serisinin bir gecikmeli değerleri bağımsız değişken olarak modele dahil edilmiştir. Model kurulduktan sonra Wald Testi

yardımı ile GSYİH değişkeninin gecikmeli değerlerinin tamamının birden sıfıra eşit olduğu ($GSYİH_{t-1}=GSYİH_{t-2}=0$) H_0 temel hipotezine karşılık gecikmeli değerlerden en az birinin sıfıra eşit olmadığını ifade eden H_1 alternatif hipotezi test edilmiştir. Bu hipotezler için kullanılan F-istatistiği ve Ki-kare istatistiğinin olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiş ve alternatifi H_1 kabul edilmiştir. Bu durum, kısa dönemde GSYİH değişkenin CİD değişkeni üzerinde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilmekte, diğer bir deyişle kısa dönemde GSYİH değişkeninden CİD değişkenine doğru işleyen bir nedensellik ilişkisinin olduğu anlamına gelmektedir. Diğer taraftan, aynı modelde FMOLS ile oluşturulan hata terimi serisinin (ECT) katsayısının, -1 ile 0 aralığında yer alması ve istatistikî olarak % 5 önem düzeyinde anlamlı olması, değişkenler arasında oluşacak kısa dönemli bir şokun etkisinin uzun dönemde düzeleceğini ve değişkenlerin uzun dönemde birlikte yürüyüşlerinin tekrar dengeye geleceğini ifade etmektedir.

Benzer şekilde, GSYİH değişkeninin bağımlı değişken olduğu ikinci durumda ise, Wald Testi yardımı ile CİD değişkeninin gecikmeli değerlerinin tamamının birden sıfıra eşit olduğu ($CİD_{t-1}=CİD_{t-2}=0$) H_0 hipotezine karşılık, gecikmeli değerlerden en az birinin sıfıra eşit olmadığını ifade eden H_1 alternatif hipotezi test edilmiştir. Bu hipotezler için kullanılan F-istatistiği ve Ki-kare istatistiğinin olasılık değeri 0.01'den küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiş ve alternatifi H_1 kabul edilmiştir. Bu durum kısa dönemde CİD değişkenindeki bir değişimin GSYİH değişkeni üzerinde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilmekte, diğer bir deyişle kısa dönemde CİD değişkeninden GSYİH değişkenine doğru işleyen bir nedensellik ilişkisi olduğu anlamına gelmektedir. Diğer taraftan, aynı modelde FMOLS ile oluşturulan hata terimi serisinin (ECT) katsayısının, 1 ile 0 aralığında yer almadığı ve bu nedenle değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Hata Düzeltme Modeli, MINT ülkeleri için hem CİD'nin hem de GSYİH'nin ayrı ayrı bağımlı değişken oldukları iki durum açısından bir bütün olarak incelendiğinde; değişkenlerin uzun dönemde dengede olduğu, kısa dönemde ise değişkenler arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

VECM sonuçları BRICS ve MINT ülkeleri için bir bütün olarak değerlendirildiğinde, ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi arasındaki kısa dönemli nedensellik ilişkisi ve uzun dönemli ilişkinin sonuçları paralellik göstermektedir. Bu sonuçlara göre, kısa dönemde ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi arasında çift yönlü ($GSYİH \leftrightarrow CİD$) bir nedensellik ilişkisinin olduğu, uzun dönemde ise sadece ekonomik büyümeden cari hesap dengesine ($GSYİH \rightarrow CİD$) doğru anlamlı bir ilişkinin, birlikte hareketin söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, kısa dönemde ekonomik büyüme hızı değiştikçe cari işlemler dengesinin, cari işlemler dengesi değiştikçe de ekonomik büyüme hızının değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Uzun dönemli sonuçlara göre ise sadece ekonomik büyümede meydana gelebilecek arıza bir şokun, cari işlemler dengesi üzerindeki etkisinin uzun dönemde tekrar düzeleceği anlaşılmaktadır.

4. SONUÇ

Bilindiği üzere cari işlemler dengesi açıkları, geçen yüzyılda olduğu gibi küreselleşme kavramının hız kazandığı içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda da, özellikle gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya oldukları en temel ekonomik sorunlardan birisi olarak öne çıkmakta ve giderek artan bir şekilde önemini korumaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomilerinin gelişimlerini sürdürebilmek için ihtiyaç duydukları teknoloji, ara ve yatırım mallarını ithal etme gereksinimleri sürekli olarak artmasına karşılık bu ülkelerin, petrol ihraç eden ülkeler dışında, mevcut ihracat gelirleri ile ithalatlarını gerçekleştirmeleri mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkeler, sahip oldukları yapısal

nitelikler ve kalkınma süreci içerisinde özellikle sürdürülebilir ve yüksek büyüme hızlarına olan gereksinimleri nedeniyle, gelişmiş sanayi ülkelerine ekonomik açıdan tam olarak yakınsayabilene kadar, yüksek boyutlarda cari işlemler açığı yaratarak büyümeye devam edecekleri iktisat yazınında sürekli olarak ifade edilmektedir. Diğer taraftan, cari işlemler açıkları bir yandan ulusal ekonomileri önemli derecede sermaye çıkışı riskine maruz bırakarak ekonomik kırılganlığı artırırken, diğer yandan da sürdürülebilir ekonomik büyümenin en önemli kaynaklarından birisi haline gelmektedir. Bu bağlamda, son yıllarda özellikle Türkiye gibi hızla gelişme eğiliminde olan ülke ekonomilerinde, cari işlemler açığı vererek büyüyen ülke sayısının giderek arttığı, cari işlemler açıklarının ekonomik büyümenin en önemli kaynaklarından birisi haline geldiği ve bu açıkların da süreklilik kazandığı görülmektedir.

Bu doğrultuda hazırlanan bu çalışmada, BRICS ve MINT gibi yükselen piyasa ekonomilerinde, ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkilerin varlığı/nasıllığı ve bu ilişkilerin yönü, 1992-2013 dönemi için panel veri çerçevesinde ayrı ayrı incelenmeye çalışılmıştır. Diğer bir deyişle, bu ülkelerden hangisi veya hangilerinde son yıllarda yakalanan sürdürülebilir büyüme hızlarının istikrarlılığı üzerinde, cari işlemler açıklarının uzun vadede önemli bir kısıt olup olmayacağı belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada ilk olarak, değişkenlerin birim kök içerip içermedikleri incelenmiş ve serilerin düzeyde değil fakat birincil farklarında durağan oldukları $I(1)$ tespit edilmiştir. Daha sonra değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı Pedroni, Kao ve Johansen-Fisher Panel Eş-Bütünleşme testleri ile araştırılmış ve her iki modeldeki değişkenlerin uzun dönemde eş-bütünleşme ilişkisine sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir deyişle, kurulan model yardımıyla ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi değişkenleri arasında uzun dönemde pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Akabinde, bu eş-bütünleşme ilişkisinin katsayıları BRICS ve MINT ülkeleri için Pedroni Panel FMOLS yöntemi ile ayrı ayrı tahmin edilerek bulguları değerlendirilmiştir. Çalışmada son olarak, ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi arasındaki ilişkileri incelemek üzere kurulan modelde kullanılan değişkenler arasında kısa dönemli nedensellik ilişkisinin ve uzun dönemde birlikte hareketin olup olmadığı Panel VECM yöntemi ile incelenmiştir. Bu kapsamda, BRICS ve MINT ülkeleri için kurulan modeldeki değişkenler arasında hem kısa dönemli nedensellik ilişkisi yönüyle hem de uzun dönemde birbirleri üzerindeki etkileri yönüyle teorik ve ampirik literatürle uyumlu sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışma sonucunda, hem BRICS hem de MINT ülkelerinde, ekonomik büyümenin kısa ve uzun dönemde cari işlemler dengesi üzerinde önemli derecede etkili olduğu, ekonomik büyüme hızı değiştikçe cari işlemler dengesinin de ülkelere göre açık ya da fazla verecek şekilde değiştiği tespit edilmiştir. Çalışmada ekonomik büyümenin cari işlemler dengesi üzerindeki etkisinin araştırıldığı modele ilişkin panel genelinden elde edilen sonuçlarda, uzun vadede BRICS ve MINT ülkelerinin cari işlemler açığı vererek büyüdükleri ve ekonomik büyümede meydana gelen bir artışın cari işlemler açığı üzerinde yol açtığı olumsuz etkinin MINT ülkelerinde yaklaşık olarak iki kat daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, MINT ülkelerinde cari işlemler açığının, BRICS ülkelerine kıyasla uzun vadede sürdürülebilir büyüme hızlarının istikrarlılığı üzerinde daha önemli bir problem olduğunu göstermesi açısından oldukça önemli olmaktadır.

Diğer taraftan, MINT ülkeleri içerisinde yalnızca Nijerya'nın, BRICS ülkeleri içerisinde ise sadece Rusya ve Çin'in cari işlemler fazlası vererek, buna karşılık diğer ülkelerin ise farklı düzeylerde de olsa cari işlemler açığı vererek büyüdükleri tespit edilmiştir. Benzer durum BRICS ve MINT ülkeleri için reel GSYİH büyüme hızı ile Cari İşlemler Dengesinin/GSYİH oranının 1992-2013 dönemindeki gelişim seyrini gösteren Ek 1'deki

grafiklerden de izlenmektedir. Ayrıca, Ekonomik büyümenin, cari işlemler açığını artırıcı etkisinin büyüklüğünün ise MINT ülkeleri içerisinde en fazla Türkiye’de, BRICS ülkeleri içerisinde ise en fazla Güney Afrika’da olduğu ve bu iki ülkenin kendi grupları içerisinde önemli derece ayrılmakta oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir deyişle, bu iki ülkenin söz konusu değişkenler arasındaki ilişkiler itibariyle ilgili ülke grupları içerisinde en kırılgan ekonomik yapıya sahip iki ülke olarak öne çıktıkları belirlenmiştir. Dolayısıyla bu sonuçlar, BRICS ve MINT ülkeleri içerisinde kısa vadede cari işlemler açığının sürdürülebilir büyüme hızlarının istikrarlılığı üzerinde, Güney Afrika ve Türkiye’deki kadar önemli bir sorun yaratmadığını/yaratmayacağını ifade etmesi açısından son derece önemli olmaktadır. Özet olarak, söz konusu bu iki makroekonomik değişken arasındaki ilişki açısından; BRICS ülkelerinin MINT ülkelerine kıyasla an itibariyle daha iyi bir konumda oldukları ve böylece BRICS ülkelerinin, 2050 yılı öngörülerini gerçekleştirme olasılıklarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın sonuçları Türkiye özelinde değerlendirildiğinde ise Türkiye’nin ekonomik olarak birbirini tamamlayan ve biri diğerini getirecek olan söz konusu 2023 yılı hedeflerine ve akabinde 2050 yılı beklentilerine yakınsayabilmesi için ilgili süre zarfında potansiyelinin üzerinde yakalaması gereken olası büyüme hızlarının, cari işlemler açığının yaratacağı olası kırılganlıktan kurtarılabilir bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda, cari işlemler açığından kaynaklanacak problemlerin en aza indirilebilmesi için kısa vadede bir yandan ekonomik ve siyasal istikrarın yakalanması, diğer yandan da sıcak para girişi yerine sabit yabancı yatırımların ülkeye daha fazla gelmesini özendirilen politikaların izlenmesi gerekmektedir. Uzun vadede ise dış talebe dayalı büyüme potansiyelini kazandırabilecek politikalar izlenerek Cari İşlemler Açığı/GSYH oranının sürdürülebilir seviyelere çekilebilmesi gerekmektedir. Böylelikle Türkiye ekonomisinde daha sağlam temellere dayanan sürdürülebilir bir ekonomik büyüme temposu ve akabinde öngörülen hedefler/beklentiler yakalanabilir/gerçekleştirilebilir olacaktır.

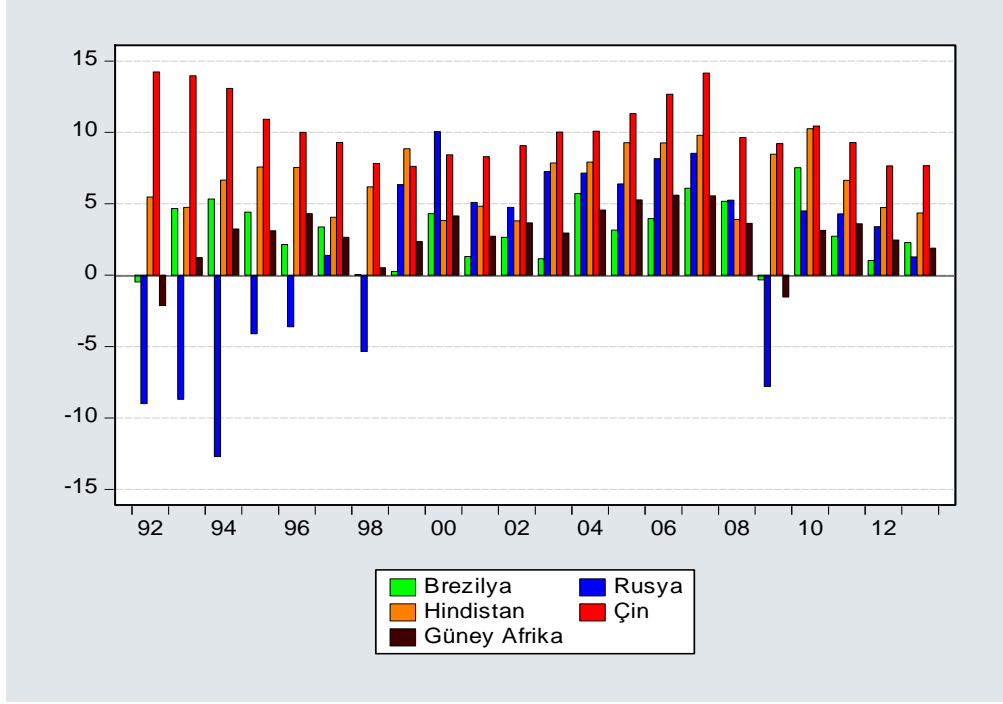
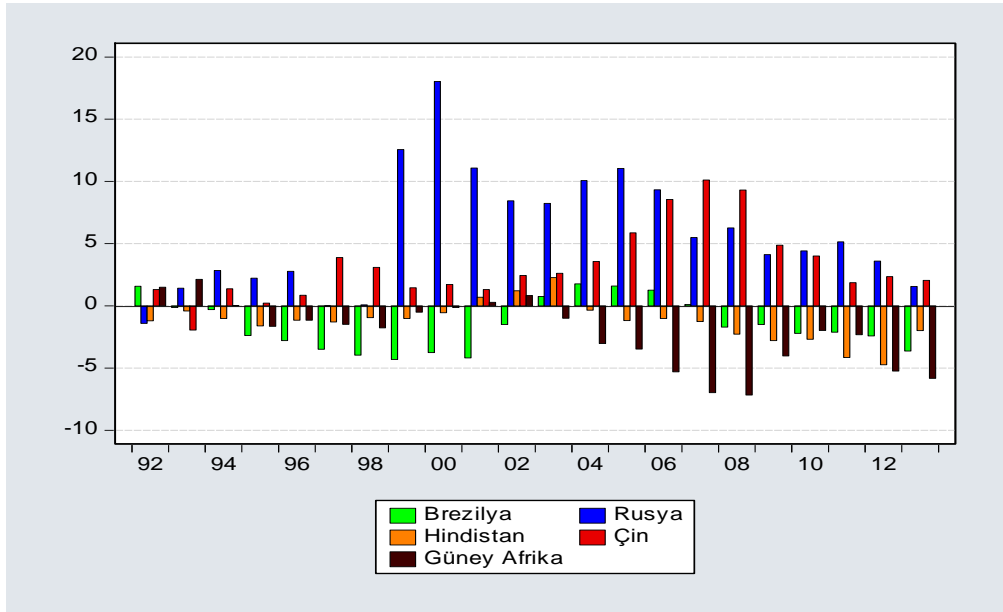
KAYNAKÇA

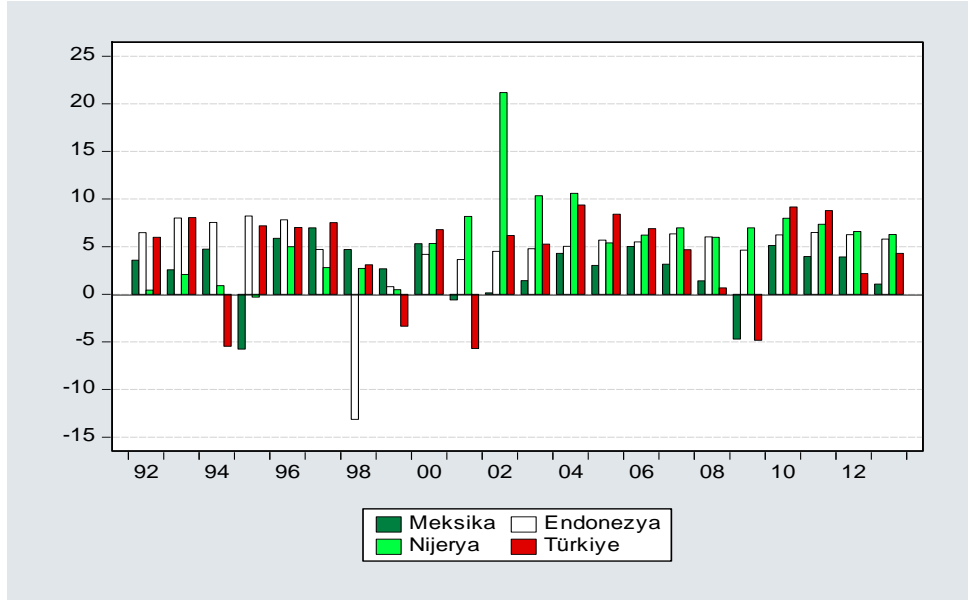
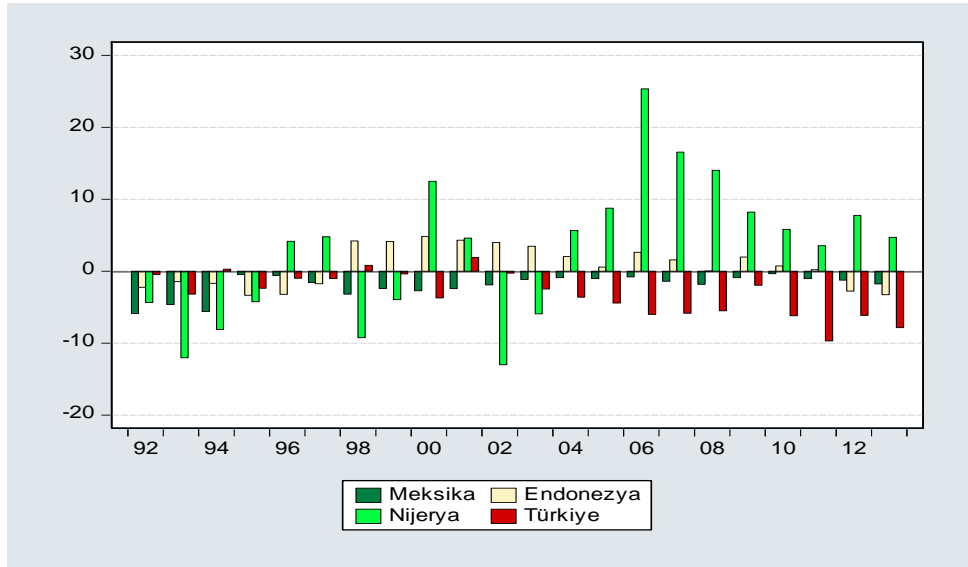
- ATAUM (Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi) (2011). “Değişen Ekonomik Roller Euro’ya BRICS Tuğlası”, Yıl 3-Sayı 36 (<http://bultenler.ankara.edu.tr/dergiler/49/947/sayi947.pdf>, 01.11.2013).
- BAGNAI, A., and MANZOCCHI, S. (1999). “Current Account Reversals in Developing Countries: The Role of Fundamentals”, *Open Economies Review*, 10: 143-163.
- BAYRAKTUTAN, Y., ve DEMİRTAŞ, I. (2011). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari Açığın Belirleyicileri: Panel Veri Analizi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (2): 1-28.
- BBC (2014). “The Mint Countries: Next Economic Giants”, (<http://www.bbc.com/news/magazine-25548060>, 05.04:2014).
- BITZIS, G., PALEOLOGOS, J. M. and PAPAZOGLU, C. (2008). “The Determinants of the Greek Current Account Deficit: The EMU Experience”, *Journal of International and Global Economic Studies*, 1(1): 105-122.
- CALDERON, C., CHONG, A. and LOAYZA, N. (2002). “Determinants of Current Account Deficits in Developing Countries”, *Contributions to Macroeconomics*, 2(1): 1-31.

- CALDERON, C., CHONG, A. and LOAYZA, N. (2000). “Determinants of Current Account Deficits in Developing Countries”, Policy Research Working Paper, No: 2398, 1-37.
- DEBELLE, G., and FARUQEE, H. (1996). “What Determines the Current Account? A Cross-Sectional and Panel Approach”, IMF Working Paper, No: 58, 1-35.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (2013). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- EĞİLMEZ, M. (2012). “2023’de En Büyük On Ekonomi Arasına Girebilmek İçin”, <http://www.mahfiegilmez.com/2012/12/2023de-en-buyuk-on-ekonomi-arasna.html>, 01.12.2013.
- ERBAYKAL, E. (2007). “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Döviz Kuru Cari Açık Üzerinde Etkili Midir? Bir Nedensellik Analizi”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(6): 81-88.
- ERKILIÇ, S. (2006). Türkiye’de Cari Açığın Belirleyicileri, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü Ankara, Kasım 2006.
- FRANK, W. P., and FRANK, E. C. (2010). “International Business Challenge: Can The BRIC Countries Take World Economic Leadership Away From The Traditional Leadership In The Near Future?”, International Journal of Arts and Sciences, 3(13): 46-54.
- FREUND, C. L. (2000). “Current Account Adjutment in Industrialized Countries. Board of Goveners of the FED”, International Finance Discussion Papers.
- GREENE, William H. (2011). Econometric Analysis, 7th Edition, Prentice Hall PTR.
- HERRMANN, S., and JOCHEM, A. (2005). “Determinants of Current Account Developments in the Central and East European EU Member States-Consequences for the Enlargement of the Euro Area”, Deutsche Bundesbank Discussion Paper, No: 32, 1-43.
- KANDIL, M., and GREENE, J. (2002). “The Impact of Cyclical Factors on the US Balance of Payments”, IMF Working Paper, No: 45, 1-43.
- KAZGAN, G. (2013). “2008 Krizi Üselleşirken Türkiye’nin Sürdürülemez Büyüme Modeli”, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2013/4, <http://www.tek.org.tr>, 01.12.2013.
- KHAN, M. S., and KNIGHT, M. D. (1983). “Determinants of Current Account Balances of Non-Oil Developing Countries in the 1970s: An Empirical Analysis”, IMF Staff Papers, 30(4): 819-842.
- KÖK, R., ve ŞİMŞEK, N. (2006). “Endüstri-İçi Dış Ticaret, Patentler ve Uluslararası Teknolojik Yayılma”, Türkiye Ekonomi Kurumu Uluslararası Ekonomi Konferansı, 11-13 Eylül 2006, Ankara.
- KÖK, R., İSPİR, M. S. ve ARI, A. A. (2010). “Zengin Ülkelerden Azgelişmiş Ülkelere Kaynak Aktarma mekanizmasının Gerekliliği ve Evrensel Bölüşüm Parametresi üzerine Bir Deneme”, http://kisi.deu.edu.tr/recep.kok/Zengin_ispir.pdf, 04.05.2014.
- LEBE, F., KAYHAN, S. ADIGÜZEL, U. ve YİĞİT, B. (2009). “The Empirical Analysis of the Effects of Economic Growth and Exchange Rate on Current Account Deficit:

- Romania and Turkey Samples”. *Journal of Applied Quantitative Methods*, 4(1): 69-81.
- MİLESI-FERRETTI, G., M., RAZIN, A. (1998). “Sharp Reductions in Current Account Deficits: An Empirical Analysis”, *European Economic Review*, 42, 897-908.
- NAZLIOĞLU, Ş. (2010). Makro İktisat Politikalarının Tarım Sektörü Üzerindeki Etkileri: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir Karşılaştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- O’NEILL, J. (2001). “Building Better Global Economic BRICs”, Goldman Sachs, Global Economics Paper, No: 66, 1-16.
- ÖZSOYLU, A. F., ve ALGAN Neşe. (2011). Dünya Ekonomisinin Yeni Aktörleri BRIC, Karahan Kitabevi, Adana.
- PACHECO-LOPEZ, P., and THIRLWALL, A. P. (2007). “Trade Liberalisation and the Trade-Off Between Growth and the Balance of Payments in Latin America”, *International Review of Applied Economics*, 21(4): 469-490.
- PARIKH, A., STIRBU, C. (2004). “Relationship Between Trade Liberalisation, Economic Growth and Trade Balance: An Econometric Investigation”, HWWA Discussion Paper, No: 282: 1-50.
- PEKER, O., HOTUNLUOĞLU, H. (2009). “Türkiye’de Cari Açığın Nedenlerinin Ekonometrik Analizi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(3): 221-237.
- REF (TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu) (2007). “Türkiye’nin Dış Ticaret Açığı: Boyutu, Yapısı ve Nedenleri”, (http://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/dis_ticaret_acigi_taslak_makale.p, 05.04.2014.
- SEKMEN, F., CALIŞIR, M. (2011). “Is There a Trade-Off Between Current Account Deficits and Economic Growth? The Case of Turkey”, *International Research Journal of Finance and Economics*, 62: 166-172.
- TARI, R. (2010). *Ekonometri*, 6. Baskı, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- TARI, R., ve KUMCU, F. S. (2005). “Türkiye’de İstikrarsız Büyümenin Analizi (1983-2003 Dönemi)”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1): 156-179.
- TATOĞLU, F. Y. (2013). *İleri Panel Veri Analizi-Stata Uygulamalı*, 2. Baskı, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- TATOĞLU, F. Y. (2012). *Panel Veri Ekonometrisi-Stata Uygulamalı*, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- TELATAR, O. M., ve TERZİ, H. (2009). “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 119-134.
- VERBEEK, M. (2004). *A Guide to Modern Econometrics*, 2nd Edition, John Wiley and Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester, England.

- YAŞAR, L. (2013). Türkiye’de Cari Açık Sorunu ve Etkileri: 1980-2011 Dönemi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Sivas.
- YAVUZ, A., ÇİÇEK, H. G. (2006). “Türkiye'nin 1994-2005 Yılları Arasında Dış Borçlarının Dış Borç Rasyo Analizleri İle Değerlendirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(1): 97-120.
- YILMAZ, Ö., ve AKINCI, M. (2011). “İktisadi Büyüme ile Cari İşlemler Bilançosu Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(2): 363-377.
- YÜKSELER, Z. (2011). Türkiye’nin Karşılaştırmalı Cari İşlemler Dengesi ve Rekabet Gücü Performansı (1997–2010 Dönemi), T.C. Merkez Bankası, Ankara.

EK 1: BRICS VE MINT'TEN RAKAMLAR**BRICS: Reel GSYİH Büyüme Hızı****BRICS: Cari İşlemler Dengesi/GSYİH Oranı**

MINT: Reel GSYİH Büyüme Hızı**MINT: Cari İşlemler Dengesi/GSYİH Oranı**

Kaynak: IMF–WEO (World Economic Outlook Database), April 2014.